

En hemlig uppväxt

"Jag kan inte säga vad jag egentligen heter. Vi har bytt efternamn också.

Jag måste försöka lära mig det, men jag säger fel ibland."

Över 4000 barn i Sverige lever gömda.

Text: Katarina Weinehall Bild: Arja Kajermo

SocialPolitik nr 3 / sept 2008

Förra året levde 11 047 personer i Sverige med skyddade personuppgifter, nästan hälften av dem barn. 4 154 var under 18 år.

Många av dem som söker och beviljas skydd är kvinnor som hotas av en man de tidigare haft en relation med. Om kvinnan har barn så omfattas även de av skyddet. För dessa barn behöver samhället göra mycket mer än som sker i dag. Det finns ett stort behov av förändring i sättet att tänka kring ansvar, säkerhet och barns rätt att komma till tals.

Det har tidigare saknats kunskap om levnadsvillkoren för skyddade kvinnor och barn. Forsknings- och interventionsprojektet *G(l)ömda* inriktades därför på att dels samla information, men också att bistå kvinnorna och barnen utifrån deras behov av stöd – av samtal, nätverk, juridisk och praktisk hjälp.

Intervjuer med barnen i projektet visar att ett liv med skyddade personuppgifter får konsekvenser för barnen på många områden. Det innebär att barnet måste leva med hemligheter, att de tvingas bryta upp från sitt invanda liv, får ett nytt namn och på grund av säkerhetsskäl inte kan prata om sig själv. Det innebär svårigheter för deras identitetsutveckling, något de uttrycker i termer av "att inte veta vem jag egentligen är" och i en osäkerhet i att uttala några egna tankar och synpunkter.

De kvinnor som deltog i studien, barnens mödrar, är utsatta av en man som tidigare levtt i familjen, barnets far eller styvfar. På grund av våld och hot blev kvinnorna tvungna att bryta upp ur relationen. De fortsatta hoten ledde till att de tvingades flytta och söka skydd.

Eftersom mannen fortsatt förfölja dem har kvinnan och barnen varit tvungna att fly/flytta upprepade gånger.

Det nätverk av kamrater och släktingar som funnits för barnen går förlorat. På varje ny ort får de börja om på nytt, med nytt namn, ny skola och nya rutiner för att stärka skyddet. Att flytta ofta och att byta namn är en nödvändig åtgärd, men det är svårt för barnen att ens komma ihåg sitt nya namn och sin nya adress.

Jag har flyttat så många gånger. Och bytt skola ... Vi har ju flyttat mycket och jag har frågat mamma vilken adress vi har nu ...

(Om pappa kommer:) Då är det inget att göra. Om vi hinner så flyttar vi direkt.

Jag kan inte säga vad jag egentligen heter. Vi har bytt efternamn också. Jag måste försöka lära mig det, men jag säger fel ibland.

Den nya adressen ska hållas hemlig, den får inte lämnas ut till kamrater och inte finnas med på klasslistan i skolan. De får inte finnas med på klassfotot i skolkatalogen. Barnen känner sig annorlunda och upplever det som att de ljuger när de inte kan berätta sanningen.

Gömd är inte särskilt kul. Man måste ljuga hela tiden med kompisar. Kan inte säga vad jag egentligen heter.

Jag kan inte säga mitt riktiga namn. Brukar ljuga ... Vi bytte

namn alla tre, både för- och efternamn. Det är oroligt i början, man måste vara försiktig och tänka på det nya namnet. När man väl har lärt sig behöver man inte tänka ... Jag lärde mig mitt namn med en gång, men glömde bort min systers namn. Jag måste fråga mamma vad det var hon hette.

Det är svårt att delta i fritidsaktiviteter där det krävs namn och telefonnummer. Barnen blir ofta hänvisade till att hålla sig hemma, inomhus, under ständigt skydd av en vuxen. Eftersom mammorna har beskrivit situationen för sina barn förstår barnen nödvändigheten, men de längtar efter fria aktiviteter utomhus.

Jag kan göra många saker. Men inte idrott. De skulle ha alla nummer och gatan och så.

Vi är bara här hemma. Vi är aldrig ute tillsammans. Och hon (systemen) är inte en vuxen så det hjälper inte. Det måste vara en stark vuxen.

De våldshändelser som föregick flykten har ofta bevittnats av barnen och den skrämmande situationen kommer ofta tillbaka och barnen tvingas återuppleva den i form av flash-backs och mardrömmar. Sömnstörningar och koncentrationssvårigheter är vanliga. Det ständigt överhängande hotet och rädslan för att fadern/mannen ska hitta dem gör att barnen alltid är på sin vakt, ständigt på helspänn, vilket gör att kropp och själ sällan är i viloläge. Barnen beskriver att de har smärtor i kroppen, magont och huvudvärk.

När jag går till Fritids till exempel, då är jag rädd... Hjärtat slår snabbare... det bultar fortare. Det gör ont i magen.

Rädd? Mmm... Att han skulle slå mig också... Lillebror gömde sig ibland, fast ibland så slog han på pappa för att hjälpa mamma... Hemskt. Det gjorde ont i magen. Det gör ont när jag tänker på det också.

Barnen har berövats kontakten med släktingar och vänner och de berättar att de känner sorg och saknad. Det tar tid att bygga upp nya kamratrelationer och samtidigt kan de inte vara säkra på att få behålla dem heller. Om deras adress röjs måste de ju flytta igen.

Jag blir så trött av att vara ensam och inte kunna andas... Att man inte har nån. Att ingen bryr sig. Och så får man ont i magen.

Jag får ju inte säga vad som helst. Så jag har bara två kompisar. Jag måste tänka på skyddet hela tiden... då kan jag ju inte prata med vem som helst. Det skulle vara bättre om jag fick vara vanlig och prata som vanligt.

Vi har flyttat många, många gånger... Om han hittar oss får vi flytta igen. Det blir tråkigt... att börja om... och börja om.

Barnens relation till fadern/mannen är ambivalent. De sliter med problematiken kring sitt förhållande till honom. De är rädda för vad han kan ta sig till, främst att han ska skada modern.

Pappa hade slagit mamma... Då hade pappa slagit mamma jättemycket så hon blödde näsblod och var blå kring ögonen.

Barnen vet att fadern är kapabel till våld mot modern och för vissa barn även mot dem själva. Den onda pappan vill de inte träffa.

Han är farlig, han ska man inte träffa. Han bara slår. Han har slagit mig också... Jag hatar han... Men det skulle vara kul att ha en pappa.

Förhoppningen finns emellertid hos flera av barnen att pappa ska bli snäll igen så att de kan träffas. Kanske kan de rent

av bli en familj igen, hoppas några av barnen. Vad de tydligt uttrycker är behovet av en pappa. Inte nödvändigtvis den biologiske, men en fadersfigur saknar de. Ett par av pojkarna funderar över hur de ska kunna hjälpa modern att finna en man. Det ska vara någon som är stor och stark och man kan ana att behovet av beskydd ligger i de tankarna.

När någon utsätts för våld, hot och förföljelse finns en rad olika säkerhetsåtgärder att vidta för att skydda den personen. Det kan handla om att installera säkrare låsanordning och titthål i dörren eller ett larmpaket med telefon kopplad till polisen. I svårare fall kan det bli nödvändigt att ta till kraftigare åtgärder i form av skyddade personuppgifter. Den typen av skydd kan sökas med underlag från polisen, socialtjänsten, kvinnojouren eller annan instans. Skyddet kan bestå i att själva boendeadressen hålls skyddad (skyddad adress), att personen står skriven på den gamla adressen efter att ha flyttat (kvarskrivning) eller att ett annat namn och personnummer tilldelas (fingerade personuppgifter).

De behov de skyddade barnen ger uttryck för handlar mest om trygghet och säkerhet; att kunna sova lugnt, att kunna släppa sin ständiga oro för mor och syskon – de behöver helt enkelt få slappna av.

De har också ett kontaktbehov och behov av social stimulans. De vill vara som andra barn och delta i fritidsaktiviteter, sporter och utflykter. Barnen uttrycker också att de saknar någon att prata med, någon vuxen som förstår vad det här med att leva med skydd handlar om. Några av barnen berättar att de har mött sådana vuxna, på kvinnojouren eller i skolan, och att de har uppskattat de samtal de haft med dem.

När mor och barn lever med skydd från mannen/fadern så kan han ändå ha rätt att träffa barnet. Om fadern utkräver sin umgängesrätt kan barnet tvingas träffa honom, ibland med tredje person närvarande. Det vanliga är att barnen inte vill träffa sin far. Dels är de rädda för honom och dels är de

rädda att de inte ska kunna hålla adress och andra fakta hemliga. Barnen beskriver att de får en klump i magen varje gång frågan kommer på tal.

Det visar vilket stort behov det finns av förändring i sättet att tänka kring ansvar, säkerhet och barns rätt att komma till tals. Det är mannen/fadern som står för våldet, det är han som hotar och förföljer och det borde vara upp till honom att förändra sig och leva upp till kraven för en tillräckligt god far innan han får tillgång till barnen. Mödrarna och barnen har fått ge upp sina liv och fly. Måste även deras fortsatta framtid ständigt vara hotad och dikteras av den våldsutövande mannen?

Några åtgärder för att förbättra situationen för skyddade barn och deras mödrar är att göra ordentliga riskbedömningar direkt när beslut om skydd fattas. Man bör också tilldela varje sådant ärende en skyddshandläggare med särskild kompetens på skyddsaspekter och riskbedömning. Att dessutom tilldela personer i behov av skydd "fiktiva personnummer" skulle underlätta det praktiska vardagslivet för dem väsentligt.

katarina.weinehall@pedag.umu.se

Katarina Weinehall är lektor och forskare vid Umeå universitet.

Läs vidare:

Weinehall, K., Jonsson, M-L., Eliasson, M. & Olausson, M. (2007) G(l)ömda – en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter. Umeå universitet, Skrifter från Juridiska institutionen, No 17/2007.